

Ludie Gootjes-
Klamer

Martijn van
Nieuwenhuizen

Basisboek cultuuronderwijs

Noordhoff Uitgevers

Eerste druk

Basisboek Cultuuronderwijs

Ludie Gootjes-Klamer

Martijn van Nieuwenhuizen

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: G2K Designers, Groningen/Amsterdam

Omslagillustratie: iStock

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9800 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Met betrekking tot sommige teksten en / of illustratiemateriaal is het de uitgever,
ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n)
te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op
teksten en / of illustratiemateriaal in deze uitgave dan verzoeken wij u contact op te
nemen met de uitgever.

Van werken van beeldende kunstenaars, aangesloten bij een CISAC-organisatie is
het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam. © c/o Pictoright Amsterdam
2011

*Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie
die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie
en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen
gegevens houden zij zich aanbevolen.*

0 1 2 3 4 5 / 15 14 13 12 11

© 2011 Noordhoff Uitgevers bv Groningen / Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag
niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op eige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van
reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel
16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen
aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl).
Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en
andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot
Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060,
2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

*All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval
system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying,
recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.*

ISBN (ebook) 978 90 01 84424 0

ISBN 978 90 01 79565 8

NUR 846

Woord vooraf

Het *Basisboek Cultuuronderwijs* is geschreven vanuit een warme betrokkenheid om kinderen te laten genieten van cultuur. Vanuit de natuurlijke ontwikkeling van het kind dat spelend en ontdekkend via zijn zintuigen zijn eigen wereld leert kennen willen we in het basisonderwijs de culturele bewustwording van het kind verder ontwikkelen. Thuis, op school en vanuit hun culturele omgeving vullen kinderen hun rugzak met culturele bagage. In die rugzak komen liedjes, beelden, belevenissen, feesten, gewoontes, ideeën, redeneringen, fantasieën, dromen, verhalen enzovoort.

In dit ontwikkelingsproces van het leren genieten van cultuur is het hele kind betrokken. Hart, hoofd en handen werken samen. Gevoel, verstand en talent beïnvloeden elkaar. Het kind ontdekt door het werken met geluid, klank, ritme, verf, klei, gebaren en bewegingen dat het mogelijkheden heeft om gevoelens en ervaringen van zichzelf zichtbaar en hoorbaar te maken voor anderen.

In het onderwijs kunnen we deze ontwikkeling stimuleren door deze te prikkelen. Het laten beleven van diverse culturele activiteiten waarin nieuwe kennis, ontwikkeling van culturele vaardigheden en reflectie hierop centraal staan.

Dit is een proces van steeds nieuwe uitdagingen waarbij kinderen leren hun persoonlijke waarneming, verbeelding en scheppingskracht te ontwikkelen.

Een boek als dit is niet alleen bedoeld om te lezen en ervan te leren, maar wil vooral een inspirerend boek zijn om cultuur met kinderen te gaan beleven en te ontdekken. Zodat ze zich bewust worden van de enorme rijkdom die je om je heen kunt ervaren, omdat andere mensen hun talenten hebben ingezet om jou 'iets' te laten zien van hun persoonlijke beleving.

We hopen met dit boek een bijdrage te leveren aan de culturele ontwikkeling van kinderen in het basisonderwijs. Een ontwikkeling waarbij kinderen hun talenten ontdekken, culturele kennis en vaardigheden ontwikkelen, hun cultureel bewustzijn ontwikkelen en actieve cultuurdeelnemers worden. Dat vraagt van jou als basisschoolleerkracht dat je kinderen in deze ontwikkeling kunt begeleiden, uitdagen en inspireren. Dat vraagt een open houding van je. Open voor een cultuur die je soms niet van huis uit kent en cultuurervaringen die nieuw voor je zijn. Zie daar een uitdaging in en schroom niet. Gelukkig heb je al een stevige basis want kijk maar eens terug op je persoonlijke geschiedenis. Hoeveel muziek, spelletjes, beelden, gebouwen, kleding, verhalen en symbolen ken je al? En behalve die persoonlijke culturele geschiedenis leef je in een hedendaagse cultuur die zijn eigen cultuurhistorie heeft. Ook deze rijke cultuurhistorie kun je gebruiken als inspiratiebron voor cultuuronderwijs. De opdrachten in dit boek helpen je om je te ontwikkelen van cultuurdrager naar een bekwaame cultuuroverdrager in het basisonderwijs.

In het boek staan veel voorbeelden en illustraties. Deze hebben vanzelfsprekend onze eigen kleur gekregen. Voel je vrij om andere voorbeelden te zoeken vanuit je persoonlijke cultuurervaringen.

Inhoud

Studiewijzer 7

1 Cultuuronderwijs 9

- 1.1 De beleving van cultuur 10
 - 1.2 Cultuuronderwijs op de basisschool 11
 - 1.3 Culturele basisvaardigheden en de media 14
 - 1.4 Cultureel bewustzijn 16
 - 1.5 Wat zegt de overheid over cultuuronderwijs 17
 - 1.6 Cultuureducatie 18
 - 1.7 Doelen van cultuuronderwijs 23
 - 1.8 Interne Cultuurcoördinator 24
 - 1.9 Competenties 24
- [Opdrachten 27](#)

2 Cultuurhistorie en de culturele basisvaardigheden 31

- 2.1 Leren van cultureel erfgoed 32
 - 2.2 Culturele basisvaardigheden 34
 - 2.3 Leren over cultuur 37
- [Opdrachten 56](#)

3 Ontwikkelen van de culturele basisvaardigheden 59

- 3.1 Receptieve activiteiten in cultuuronderwijs 60
 - 3.2 Productieve activiteiten naar aanleiding van cultuurervaringen 63
 - 3.3 Kijk- en luisterwijzers bij receptieve cultuuractiviteiten 65
 - 3.4 Filosoferen over cultuurervaringen 67
 - 3.5 Reflecteren 69
 - 3.6 Productieve activiteiten in cultuuronderwijs 72
 - 3.7 Reflecteren op productieve activiteiten 74
- [Opdrachten 76](#)

4 De culturele ontwikkeling van kinderen 79

- 4.1 Culturele ontwikkeling 80
- 4.2 Jezelf waarnemen 81
- 4.3 Jezelf verbeelden 85
- 4.4 Jezelf begrijpen 86
- 4.5 Kenmerken van culturele ontwikkeling 89
- 4.6 Een bijzonder onderwijsconcept 91
- 4.7 Zorgverbreding 93
Opdrachten 97

5 Cultuuronderwijs ontwerpen 99

- 5.1 Didactiek van cultuuronderwijs 100
- 5.2 Creativiteit 104
- 5.3 De didactische vierslag 108
- 5.4 Verhalend ontwerpen 110
- 5.5 Werken in projecten 111
- 5.6 Meervoudige intelligentie en cultuuronderwijs 113
- 5.7 Passend onderwijs 114
- 5.8 Leerlijn cultuuronderwijs 116
- 5.9 Toetsen en vastleggen van de culturele ontwikkeling 119
Opdrachten 121

6 Cultuuronderwijs en de culturele omgeving 123

- 6.1 Onze hedendaagse cultuur 124
- 6.2 Samenwerking met de culturele omgeving 126
- 6.3 De brede school en cultuuronderwijs 129
- 6.4 De Interne Cultuurcoördinator in het basisonderwijs 130
- 6.5 Onderzoek Critical Friends 131
- 6.6 Cultuurmonitor 134
- 6.7 Onderzoek naar leren waarderen 135
- 6.8 Cultuuronderwijs en talentontwikkeling 136
Opdrachten 138

Kernbegrippen 140

Literatuur 144

Illustratieverantwoording 146

Over de auteurs 148

Register 149

Studiewijzer

In het *Basisboek Cultuuronderwijs* ga je cultuur beleven met al je zintuigen. Ervaren met hart, hoofd en handen wat muziek, geluiden, bewegingen, kleuren en vormen met je doen. Als een kind openstaan voor deze ervaringen en ze opzoeken en met anderen delen. Dat vraagt een nieuwsgierige en open houding bij het bestuderen van dit boek.

Elk hoofdstuk begint met een aantal vragen die beantwoord gaan worden in het hoofdstuk. Daarna worden de belangrijkste begrippen uit het hoofdstuk genoemd. Die begrippen kun je ook in de kernbegrippenlijst terugvinden.

Elk hoofdstuk heeft vervolgens een aantal tussenvragen die je helpen om de tekst beter tot je te nemen of om je aan het denken te zetten.

Aan het eind van de hoofdstukken vind je de opdrachten. Deze opdrachten vormen samen met de tekst de belangrijkste componenten van het boek. Door het maken van de opdrachten ontwikkel je je culturele vaardigheden en oefen je hoe je cultuuronderwijs op de basisschool kunt vormgeven. De opdrachten maken je bewust van hoeveel culturele bagage je al met je meedraagt en wat nieuwe cultuurervaringen kunnen bijdragen aan je ontwikkeling tot cultuuroverdrager in het basisonderwijs. De opdrachten zijn dus belangrijk om voldoende te leren over cultuuronderwijs.

In de literatuurlijst staan de bronnen aangegeven. Vaak bevat de genoemde literatuur nog veel meer informatie. Vooral op de websites kun je gemakkelijk zoeken naar meer informatie, ideeën en materiaal.

Het *Basisboek Cultuuronderwijs* bevat drie ontwikkelingslijnen die verspreid over de hoofdstukken behandeld worden:

1 Kennis: je ontwikkelt kennis over cultuur.

Wat is cultuur? Wat is cultuuronderwijs? Welke kennis heb je nodig uit de cultuurhistorie? Wat moet je weten over hedendaagse cultuur?

2 Vaardigheden en in het bijzonder reflectieve vaardigheden: je ontwikkelt je persoonlijk.

Wie ben je als cultuurdrager? Welke talenten heb je? Wat wil je ontwikkelen? Wie wil je zijn als cultuuroverdrager?

3 Didactiek: je ontwikkelt je didactisch.

Hoe ga je cultuuronderwijs vormgeven? Hoe ga je de culturele ontwikkeling van kinderen in beeld brengen en vastleggen? Wat doet jouw stageschool op het gebied van cultuuronderwijs?

Via de online ondersteuning bij dit boek (zie www.pabowijzer.nl) word je op de hoogte gehouden van actuele ontwikkelingen rondom cultuuronderwijs. Je vindt er filmmateriaal van interviews met cultuurproducenten, bijzonder cultuuraanbod, verdiepende activiteiten en nieuwe onderzoeken op het gebied van cultuuronderwijs.

Deze uitgave wordt ondersteund door www.pabowijzer.nl:

- toetsen met feedback
- samenvattingen per hoofdstuk
- verwijzingen naar één of meer websites per onderwerp

1 Cultuuronderwijs

In dit hoofdstuk behandelen we de volgende vragen:

- Hoe wordt cultuur beleefd?
- Wat is cultuur?
- Wat zijn de culturele basisvaardigheden?
- Wat is de bijdrage van cultuuronderwijs aan de ontwikkeling van kinderen?
- Wat is cultureel bewustzijn?
- Wat zegt de overheid over cultuuronderwijs?
- Wat is het verschil tussen cultuureducatie en cultuuronderwijs?
- Welke doelen kun je bereiken met cultuuronderwijs?
- De specialist in cultuur: de ICC'er. Wat houdt dat in?
- Wat zijn de competenties voor cultuuronderwijs?

Cultuuronderwijs 11

Cultuureducatie 11

Cultuur 11

Media 14

Cultureel bewustzijn 16

Steunpuntfunctie 18

Cultuurparticipatie 18

Kunsteducatie 19

Erfgoededucatie 20

Cultureel erfgoed 20

Media-educatie 21

Interne Cultuurcoördinator 24

1.1 De beleving van cultuur

Cultuur kan op veel manieren worden beleefd. De volgende uitspraken van studenten en kinderen illustreren die verschillen.

Zelf maken, leren kijken, erover praten, presenteren, erover nadenken, begrijpen en je uiten dat hoort allemaal bij cultuureducatie. Ik moest op de stageschool wel veel dingen doen die ik nog nooit gedaan had. Dat vond ik erg spannend. Met kinderen over kunst praten, muziekles geven met een klankverhaal. Kinderen vonden het apart, maar deden goed mee. Daardoor ging ik het steeds leuker vinden.' (Harma, student pabo)

'Mijn kennis is enorm vergroot door veel over cultuur te zien, te horen en te bestuderen. Eerlijk gezegd had ik er helemaal geen zin in, maar ik wist ook niks. Doordat cultuur op een uitdagende en interessante manier werd aangeboden ben ik het gaan ontdekken. Telkens ontdekte ik weer iets nieuws in muziek, theater of een schilderij en ik leerde beter kijken en waarderen. Nu kan ik als cultuuroverdrager kinderen nieuwsgierig maken voor andere culturen en cultuuruitingen. Wat een belevingswereld is er nog voor hen om te ontdekken!' (Dirk, student pabo)

'Dat werk ziet er zo zacht en gezellig uit. Ik weet dat het eigenlijk niet mag, maar ik zou het zo graag even willen aanraken en voelen.' (Sabine, 10 jaar)

'Ik hoorde muziek, dat maakte me nieuwsgierig en ik wilde er naartoe.' (Bram, 8 jaar)

Zie figuur 1.1.

TUSSENVRAAG 1.1

Welke uitspraak spreekt jou het meest aan?

FIGUUR 1.1 Beleving van cultuur op straat

1.2 Cultuuronderwijs op de basisschool

Cultuuronderwijs is een ontwikkeling in het primair onderwijs waarbinnen verschillende vakgebieden samenkomen. Letterlijk is het onderwijs in cultuur, maar het betreft ook onderwijs met cultuur of vanuit cultuur. Sinds 2003 staat cultuuronderwijs meer in de belangstelling. Vaak wordt ook de term cultuureducatie gebruikt. Cultuureducatie is dan de verzamelnaam voor kunsteducatie, erfoededucatie en media-educatie (Cultuurnetwerk Nederland). In paragraaf 1.5 kun je meer lezen over de ontwikkeling van cultuureducatie en de drie onderdelen ervan. Naast en in samenwerking met het onderwijs ontwikkelen ook musea, theatergezelschappen, muziekscholen, landelijke, provinciale en gemeentelijke culturele instellingen educatieve programma's om jong en oud actief, receptief en reflectief te laten deelnemen aan cultuur.

De culturele activiteiten die in het onderwijs plaatsvinden zijn in feite een onderdeel van cultuureducatie, maar dan in een schoolse setting waarin het leren en de ontwikkeling van kinderen centraal staan (kennisbasis cultuuronderwijs 2011). Daarom kiezen wij verder voor de term cultuuronderwijs.

Om onderwijs in cultuur te kunnen geven, moet eerst het begrip cultuur duidelijk worden. Deze paragraaf zal daarom de verschillende betekenissen van cultuur beschrijven.

Er zijn vele betekenissen van cultuur en daaruit blijkt wel dat het lastig is om het woord cultuur helder te definiëren. Een van de beschrijvingen is dat cultuur alles is wat door menselijk handelen is gemaakt, dus alles behalve de ongerepte natuur. In een meer sociologische betekenis is de cultuur de leefstijl van een groep of samenleving, samengesteld uit een mix van subculturen met hun geloven, gewoonten en gebruiken (Cultuurnetwerk Nederland). In de volgende alinea's beschrijven we wat in dit boek onder cultuur wordt verstaan en welke accenten wij belangrijk vinden.

Cultuur hoort bij mens-zijn. Hoe je eet, praat, je kleedt, omgaat met een ander, naar welke muziek je luistert (zie figuur 1.2), welk boek je leest, hoe je je gedraagt enzovoort, het hoort allemaal bij cultuur of eigenlijk is het cultuur. Cultuur is dus heel dichtbij en de hele dag ben je en beweeg je je binnen je cultuur (zie figuur 1.2).

Cultuur is alles wat mensen doen en maken. We bedenken en ontwikkelen gewone dingen, maar ook ingewikkelde voorwerpen. Mobieltjes hebben in korte tijd veel nieuwe functies gekregen, op internet is steeds meer mogelijk, auto's worden zuiniger en veiliger. Al die ingewikkelde voorwerpen zijn door mensen bedacht en gemaakt en worden ook door mensen gebruikt. Cultuur ontwikkelt zich dus voortdurend. Daarnaast dromen en fantaseren we, we vertellen verhalen, ontdekken, analyseren en vergaren kennis. We bouwen wolkenkrabbers en vieren feesten. Alle dagelijkse en bijzondere dingen die mensen doen, maken en bedenken zijn cultuur. Cultuur is bovendien een continu proces van verandering. Je omgeving verandert voortdurend. Om steeds op die veranderingen te kunnen reageren, gebruik je de kennis en ervaringen die je al hebt van je omgeving. Dus op basis van de herinneringen die je hebt, kun je blijven functioneren in de wereld, ook al verandert die steeds. Je gebruikt dan je geheugen om het heden te begrijpen. Het geheugen bestaat uit herinneringen van gebeurtenissen of ervaringen, voorwerpen, voorstellingen, ideeën of ideologieën (Van Heusden, 2010).

Cultuuronderwijs

Cultuureducatie

Cultuur

FIGUUR 1.2 Cultuur: muziek maken en daar plezier aan beleven

Hierna volgt een voorbeeld over het herinneringsmonument Koninginnedag 2009 dat dit continu proces van cultuur verduidelijkt.

VOORBEELD 1.1

Kwetsbaarheid, feest en rouw

Een doos met twintig glazen ballonnen erin. De dag voor Koninginnedag 2010 wordt dit herinneringsmonument door koningin Beatrix in Apeldoorn onthuld. Het gaat over feest en over rouw. Het monument is ontworpen door glaskunstenaar Menno Jonker. Hij vond het een moeizaam proces om tot een passende vorm te komen. Vanuit een persoonlijke ervaring begon hij aan zijn ontwerpproces. Het zouden ballonnen moeten worden. Ballonnen zijn feestelijk. Je kunt ze zien als boodschapper tussen hemel en aarde. Ze zijn bedoeld om in de lucht te verdwijnen en weg te waaien. Vanuit zijn eigen herinnering herkent hij het gevoel van plotseling verdriet dat het knappen van een ballon je kan geven. Het gebeurde op een Koninginnedag en Menno was zeven jaar. De kinderen mochten met elkaar ballonnen oplaten. Zijn eigen ballon bleef in de boom hangen en knapte.

Een dramatisch gezicht. Flarden van gekleurd plastic hangend in een boom. Een feestelijke droom spatte plotseling uit elkaar. Dat gevoel is typerend voor de gebeurtenis die herdacht moet worden. Het drama van Koninginnedag 2009, waar zeven toeschouwers zo plotseling door die ene auto werden gedood. Een feeststemming veranderde in verlamming en verdriet. De kunstenaar koos voor glas om die kwetsbaarheid uit te drukken. Glas is broos en teer, transparant en soms vlijmscherp. Glas maakt vrolijk en blij maar kan je ook verwonden. Glas verbeeldt de innerlijke wereld en kwetsbaarheid van de ziel. Het monument bestaat uit een stalen frame met aan de buitenkant vier witte driehoekige stenen die het geheel de vorm van een opengevouwen doos geven. Daarin bevinden zich twintig kristallen ballonnen. Zeven ballonnen zijn wit. Wit hoort bij de

rouwbeleving van onze monarchie. De uitvaart van Wilhelmina was in het wit en ook bij Juliana was er veel wit. De andere ballonnen zijn blauw. Ook een Koninklijke kleur. Het monument is 180 cm × 170 cm en 80 cm hoog. Als je erin kijkt buig je vanzelf je hoofd enigszins. Een gebaar van respect en eer. Van verstilling en rouw. Een monument als symbool om te kunnen herdenken (naar Verheij, 2010).

Figuur 3.1 laat het koninginnedagmonument van Menno Jonker in Amersfoort zien. In de beschrijving van het werkproces van de kunstenaar zie je hoe een oude persoonlijke herinnering aan een gebeurtenis, namelijk het dramatische beeld van de flarden van de geknaptte ballon hangend in een boom, de kunstenaar inspireert om een nieuwe gebeurtenis namelijk het drama van de auto die op koninginnedag op mensen inreed, met elkaar te verbinden. Ook zie je hoe de kunstenaar op deze manier een nieuwe

vorm vindt om het ingewikkelde thema van kwetsbaarheid, feest en rouw met elkaar te verbinden. Zo kan hij een beeld maken dat ons als toeschouwer opnieuw deze gebeurtenis in herinnering brengt. De gebeurtenis kan nu ook in ons geheugen gekoppeld worden aan dit monument.

FIGUUR 1.3 Het Koninginnedag-monument in Apeldoorn

Bron: www.nd.nl, Marie Verheij, 3 mei 2010

Cultuur vormt je. Je opvoeders en het onderwijs hebben invloed gehad op de vorming van jouw culturele geheugen. En jij hebt straks als leerkracht invloed op de vorming van het culturele geheugen van kinderen. Door de liedjes die je ze aanleert, de gedichten die je voorleest, de dansbewegingen die je ze aanleert en door de kunstervaringen die je ze laat ervaren, maak je kinderen bewust van de cultuur waarin ze leven. Dat bewustwordingsproces staat centraal in cultuuronderwijs. We spreken dan over de culturele ontwikkeling van kinderen. In paragraaf 1.4 zul je daar meer over lezen. Gelukkig voor het onderwijs is cultuur een onuitputtelijke inspiratiebron voor activiteiten. Je kunt met kinderen muziek, bewegingen, schilderijen en poëzie maken. Je kunt ook naar muziek luisteren, naar dans of theater kijken, naar een oud kasteel gaan of exotische gerechten uitproberen.

Zelf ken je het woord cultuur tot nu toe misschien van de cultuursupplementen van kranten en van cultuurprogramma's op televisie. Daarin gaat het over kunst, muziek, theater, cabaret, literatuur, films, filosofie, geschiedenis, soms ook over wetenschap en religie. In die cultuurprogramma's wordt gereflecteerd op cultuur. Aanvankelijk vond je het woord cultuur misschien helemaal niet bij je passen en dacht je dat cultuur alleen maar bij een kleine groep hoort, de elite die naar het museum gaat. Die opvatting van cultuur is wijdverbreid. Denk je dat die elite meer of beter ontwikkeld is? En dat er een soort hoge en lage cultuur is? Dat zijn interessante discussieonderwerpen. In dit boek hebben we een veel bredere betekenis aan cultuur gegeven. In cultuuronderwijs leer je culturele activiteiten te gebruiken om op jezelf te reflecteren en zo cultureel bewust te worden en dat houdt veel meer in dan wel of niet regelmatig in een museum of theater zijn.

TUSSENVRAAG 1.2

Wat spreekt jou het meest aan in cultuur?

1

1.3 Culturele basisvaardigheden en de media

Voor het omgaan met de veranderende werkelijkheid zijn vier vaardigheden nodig (Van Heusden, 2010). We noemen ze de vier culturele basisvaardigheden:

- 1 waarnemen (zintuiglijk ervaren, voelen, ruiken, kijken, luisteren)
- 2 verbeelden (fantaseren, dromen, kunst, creativiteit, uitvinden, iets nieuws maken)
- 3 conceptualiseren (denken, filosoferen, verschijnselen onder één noemer brengen)
- 4 analyseren (wetmatigheden, kenmerken en structuren onderscheiden)

Deze basisvaardigheden helpen je om nieuwe en onbekende cultuurervaringen (de dingen die je meemaakt, receptie) te begrijpen en er zelf vorm en betekenis aan te geven (door dingen die je maakt, productie).

Om vorm en betekenis aan cultuur te geven wordt er gebruikgemaakt van de dragers van cultuur. De dragers van cultuur zijn:

- ons lichaam (beweging, klank, rituelen)
- voorwerpen (kleding, instrumenten, gerechten, driedimensionaal)
- taal (gesproken en geschreven, verhalen, boeken, teksten, poëzie)
- grafische symbolen (foto's, film, tekeningen, schema's, film, tweedimensionaal)

Media

Deze dragers van cultuur noemen we ook wel de media waarin cultuur waarneembaar wordt (Van Heusden, 2010). Zie figuur 1.4.

FIGUUR 1.4 De bewegingen van deze danser zijn een van de media waarin cultuur zichtbaar wordt

In de media is dus het uiterlijk van cultuur zichtbaar. De culturele basisvaardigheden gebruik je om cultuur te begrijpen in haar vorm en betekenis.

Vanuit de kennisbasis cultuuronderwijs nemen we de culturele basisvaardigheden over, omdat deze in het onderwijs in en met erfgoed, kunsten en media worden ingezet om kinderen verder te brengen in hun culturele ontwikkeling. Met behulp van deze vier basisvaardigheden doen leerlingen zelf cultuurervaringen op, waarbij productie, receptie en reflectie een belangrijke rol spelen (kennisbasis cultuuronderwijs 2011).

TUSSENVRAAG 1.3

Aan welke basisschoolvakken denk je bij deze beschrijving van de media?

VOORBEELD 1.2

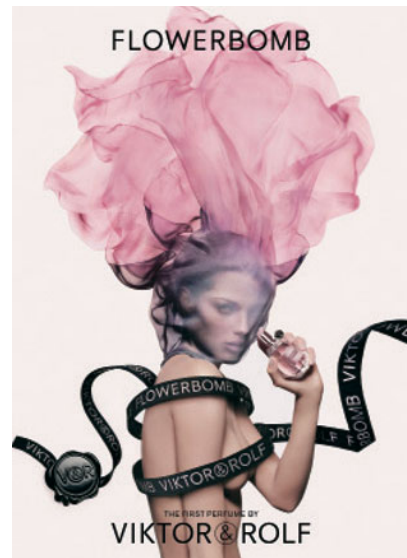
Gebruik van verschillende media bij een opdracht

Tweedejaarsstudenten van de pabo nemen een nieuwsbericht mee dat hen heeft getroffen. Met dit bericht gaan ze werken aan een tweedelige beeldende opdracht. Dit nieuwsitem is het uitgangspunt voor beeldend werk. Ter inspiratie kijken ze naar de volgende afbeeldingen van mensen die iets vreemds aan of om hebben (zie figuur 1.5 en 1.6).

FIGUUR 1.5 Een creatie van Viktor & Rolf

FIGUUR 1.6 Flowerbomb van Viktor & Rolf

Bij de beschouwing van het beeldmateriaal worden de beeldaspecten besproken en gaan studenten op zoek naar betekenissen. Deel 1 van de beeldende opdracht luidt: maak naar aanleiding van het door jou gekozen nieuwsitem een lichaamsobject waarmee je een uitspraak doet. Je bent vrij in de keuze van materialen en technieken. Het lichaamsobject moet aan de volgende criteria voldoen:

- Studenten werken in een creatief proces, en maken dit inzichtelijk voor anderen.
- Het lichaamsobject moet draagbaar zijn.

- De gekozen beeldaspecten versterken de betekenis van het werk.
- Het is duidelijk om welke uitspraak het gaat.
- In de foto is een reactie op het nieuwsitem te zien.
- De uiteindelijke foto wordt op fotopapier op A4-formaat afgedrukt.

Vervolgens gaan studenten zelf op zoek naar inspirerend beeldmateriaal. Ze surfen naar verschillende fotomusea en kiezen drie inspirerende portretfoto's uit. Ze beschouwen elkaars foto's en gaan op zoek naar beeldaspecten en betekenissen. Ze letten daarbij op voorgrond / achtergrond, licht, ruimtesuggestie, houding, mimiek, standpunt en sfeer.

Deel 2 van de beeldende opdracht luidt: Maak een zelfportret met het lichaamsobject. Je gebruikt je eigen beeldmateriaal als inspiratiebron. Je werkt in groepjes van drie. Het zelfportret moet aan de volgende criteria voldoen:

- De student werkt in een creatief proces. Hij laat een zoektocht naar de perfecte foto zien: minimaal tien foto's.
- Beeldaspecten voorgrond / achtergrond, licht, ruimtesuggestie, houding, mimiek, standpunt en sfeer zijn zinvol toegepast.
- Er is een link naar het eigen beeldmateriaal te zien.

Figuur 1.7 geeft een voorbeeld van het eindresultaat van een student die deze opdrachten heeft gemaakt.

FIGUUR 1.7 Voorbeeld van een zelfportret met het lichaamsobject

1.4 Cultureel bewustzijn

Cultureel bewustzijn

Het uiteindelijke doel van cultuuronderwijs is het ontwikkelen van cultureel bewustzijn. Die ontwikkeling is een reflectief proces waarin je jezelf steeds beter leert kennen. Je leert elke keer meer over wie je bent en wat je kunt en doet. Je kunt dat omschrijven als een bewustwording van jezelf in relatie met de cultuur om je heen. Je kent de plek en de betekenis van jezelf in de cultuur die je omringt.

Het ontwikkelen van bewustzijn is een cognitief proces. Een proces van zich iets kunnen herinneren, nadenken, een object kunnen herkennen en gebruiken en acties kunnen voorbereiden. Het begrip cognitie kan staan voor de kennis, het idee of de overtuiging die zich in een persoon bevindt. Cognitie is dan het proces van leren, waarnemen, herinneren, denken, interpreteren en geloven. Een cognitieve ontwikkeling wil zeggen dat je als persoon in toenemende mate in staat bent tot het opnemen, verwerken en weer kunnen gebruiken van kennis, informatie en ervaringen.

Door in cultuuronderwijs te reflecteren op wat kinderen (en volwassenen) maken en meemaken, leren ze. Bij reflecteren op cultuur maak je gebruik van de media (draggers van cultuur: lichaam, voorwerpen, taal, grafische symbolen) en de vaardigheden van cultuur (waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren). Door zelf actief cultuurervaringen op te doen en te ondergaan, erover na te denken, ervaringen te analyseren en dat vervolgens te verwerken in de media en daar weer op te reflecteren, ontstaat een ontwikkeling.

Cultureel bewustzijn is persoonlijk maar ook gemeenschappelijk. Als persoon ben je deel van een gemeenschap. Bij het ontwikkelen van je cultureel bewustzijn speelt ook het gemeenschappelijk cultureel bewustzijn een rol. Nederlanders hebben bijvoorbeeld een gezamenlijke cultuurhistorie. De vier culturele basisvaardigheden kun je toepassen op die gezamenlijke cultuur, maar ook op jezelf. Je bent dan zelf eigenlijk het medium dat je kunt waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren. Door zo naar jezelf te kijken ben je bezig met culturele zelfreflectie, die leidt tot een groter cultureel bewustzijn. In cultuuronderwijs krijgt zowel het gezamenlijke als het persoonlijke cultureel bewustzijn een plek.

1.5 Wat zegt de overheid over cultuuronderwijs

Cultuureducatie is zich onder meer gaan ontwikkelen door initiatieven van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Vooral sinds 2003 is er duidelijke aandacht voor het verbeteren van onderwijs in cultuur binnen het primair onderwijs. De minister van OCW riep om deze verbetering te stroomlijnen de Taakgroep Cultuureducatie in Primair onderwijs in het leven. In Hart(d) voor cultuur (2003) doet de taakgroep verslag van haar advies. Zij gebruikt daar drie scenario's bij. De scenario's geven weer hoe een school met het aanbod van culturele instellingen omgaat. De scenario's zijn:

- 1 Scenario 1 Komen en gaan
- 2 Scenario 2 Vragen en aanbieden
- 3 Scenario 3 Leren en ervaren

Ad 1 Scenario 1 Komen en gaan

Elk jaar zijn er nieuwe activiteiten. De school maakt een keuze ook passend bij financiën en organisatie.

Ad 2 Scenario 2 Vragen en aanbieden

De school vraagt, daar draait het om. De school heeft voldoende expertise op het gebied van cultuureducatie om zelf een vraag naar culturele activiteiten te ontwikkelen, passend bij de school.

Ad 3 Scenario 3 Leren en ervaren

De school als instituut maakt plaats voor een geïntegreerde en rijke leeromgeving waarbij leren en ervaren hand in hand gaan. Culturele instellingen zijn partner geworden van de school. Samen zorgen zij voor de rijke leeromgeving.

Meer informatie over de scenario's kun je vinden in het boek *Elke school is uniek* (Konings, 2006). Daarin staan veertien portretten van scholen die elk op hun eigen manier invulling geven aan cultuureducatie.

TUSSENVRAAG 1.4

Herken je je stageschool in een van deze scenario's? In welk scenario plaats jij je stageschool? Waarom?

In deze scenario's staat de samenwerking met culturele instellingen centraal. In cultuuronderwijs wordt het bezoeken van musea, concerten, voorstellingen en dergelijke als onmisbaar beschouwd.

Om dit soort activiteiten zowel binnen als buiten de school mogelijk te maken, is geld nodig. In het verleden is €10,90 extra per leerling

beschikbaar gesteld voor cultuuronderwijs. In eerste instantie kreeg een school dat geld alleen als er een visie op onderwijs in cultuur geschreven werd. Inmiddels is dit extra geld toegevoegd aan de gewone bekostiging van scholen, maar het is nog wel geormerkt voor cultuuronderwijs. Via het Fonds Cultuurparticipatie krijgen gemeentes en provincies bovendien geld om cultuureducatie te versterken. Daarnaast hebben gemeentes en provincies organisaties die aanbieder van kunst en cultuur aan onderwijs zijn. Deze organisaties hebben een zogenoemde steunpuntfunctie. Zij bieden de basisscholen cultuureducatieve activiteiten aan en helpen scholen bij de ontwikkeling van cultuureducatie. Sommige organisaties richten zich vooral op het aanbod, andere meer op bemiddeling en advies.

De Nederlandse overheid vindt het belangrijk dat mensen meedoen aan diverse culturele uitingen. Het actief deelnemen aan het culturele leven wordt cultuurparticipatie genoemd. De overheid vindt cultuurparticipatie belangrijk, want: 'als mensen in aanraking komen met kunst en cultuur, kunnen zij zich ontplooiën.' (Rijksoverheid). Via verschillende wegen probeert de overheid de cultuurparticipatie van de Nederlanders te vergroten en te ondersteunen.

TUSSENVRAAG 1.5

Ben je je bewust dat je zelf deelnemer bent van cultuur? Hoe?

De jaarlijkse Uitmarkt in Amsterdam geeft de aftrap voor een nieuw seizoen vol cultuur in theater, concertzaal en museum (zie figuur 1.8).

FIGUUR 1.8 De jaarlijkse Uitmarkt in Amsterdam

1.6 Cultuureducatie

Cultuureducatie is de oorspronkelijke term die gebruikt wordt voor de toegenomen aandacht voor cultuur in onderwijs en voor de zoektocht naar meer samenhang tussen vakgebieden via cultuur. Cultuurnetwerk Nederland geeft de volgende betekenis aan cultuureducatie.

'[Cultuureducatie omvat] alle vormen van educatie waarbij cultuur als doel of als middel wordt ingezet. Cultuureducatie is leren over, door en met cultuur. Deze omschrijvingen sluiten puur instrumenteel gebruik van cultuur, zoals het versterken van sociale cohesie, niet uit. Meestal is echter sprake van cultuurgerelateerde doelstellingen: kennismaking met of verdieping in kunst, cultureel erfgoed en / of media. Ook het genieten, leren beoordelen, en zelf beoefenen hoort daarbij. Cultuureducatie is ook de verzamelnaam voor kunsteducatie, erfgoededucatie en media-educatie.' (www.cultuurnetwerk.nl)

Deze laatste drie termen (kunsteducatie, erfgoededucatie en media-educatie) worden in de volgende subparagrafen verder toegelicht.

1.6.1 Kunsteducatie

'De ruimste omschrijving van het begrip kunsteducatie is: alle vormen van educatie waarbij kunst en / of kunstzinnige middelen en technieken als doel of als middel worden gebruikt. Strikter gedefinieerd is kunsteducatie doelgericht leren omgaan met kunst, als persoonlijk uitdrukkingsmiddel en als cultureel fenomeen.' (Cultuurnetwerk Nederland)

Kunsteducatie

In paragraaf 1.3 heb je gelezen over de media, de dragers van cultuur. De kunstzinnige middelen (klank, beeld, drama, beweging en taal) zijn belangrijke media. De vier culturele basisvaardigheden (waarnemen, verbeelden, conceptualiseren, analyseren) zou je kunnen plaatsen onder het 'leren omgaan met kunst'. Kunsteducatie is in de definitie van cultuurnetwerk onderdeel van cultuureducatie, maar het is dus ook een onlosmakelijk onderdeel van het ruimere begrip cultuuronderwijs. Over het kunstwerk in figuur 1.9 hoef je kinderen niet veel te leren. Je moet erbij stilstaan wat je ervaart bij het zien van dit kunstwerk. De kunstenaar Alain Séchas gebruikt kunst als persoonlijk uitdrukkingsmiddel. Je ziet hoe de kunstenaar het begrip 'Lazy King' in beeldende taal weet uit te drukken, zodat je bijna voelt hoe lui deze figuur is zoals hij daar als koning uitkijkt over het grasveld, zijn domein. Ook kinderen ervaren direct dat gevoel van ontspanning als ze dit beeld zien.

FIGUUR 1.9 Alain Séchas – Lazy King (2008), Park Sonsbeek in Arnhem

'Het doel van kunsteducatie is niet enkel het verwerven van kennis van kunstobjecten en kunstprocessen, maar tevens het bestuderen van wat deze kunstobjecten en -processen bij de beschouwer bewerkstelligen: een proces van reflectie op de werkelijkheid.' (Onderwijsraad, 2006)

Uit dit doel van kunsteducatie kun je opmaken wat kunsteducatie inhoudt, en het verbindt kunsteducatie ook heel duidelijk met het ontwikkelen van cultureel bewustzijn. De daarvoor noodzakelijke reflectie noemt de Onderwijsraad expliciet. Reden genoeg dus om kunsteducatie en haar uitgangspunten mee te nemen in het concept van cultuuronderwijs.

Erfgoededucatie

1.6.2 Erfgoededucatie

Erfgoededucatie gaat in op de manier waarop het verleden zich in het heden manifesteert en zich in de toekomst zou kunnen manifesteren. Aan het ontwikkelen van een dergelijk historisch besef dragen bezoeken aan musea en archieven bij, maar ook het bestuderen van bijvoorbeeld een gebouw, de loop van een straat in een oud stadsdeel en lokale uitdrukkingen of gebruiken. Erfgoed is ook middel: het maakt de lesstof tastbaar, visueel en hoorbaar en biedt mogelijkheden voor vakoverstijgend onderwijs.' (Cultuurnetwerk Nederland)

Cultureel erfgoed

Cultureel erfgoed is alles wat wij uit het culturele verleden hebben bewaard. Dat kan materieel zijn: gebouwen, oldtimers, munten, fundamenteën van een Romeinse stad, schilderijen, scheepswrakken enzovoort. Kasteel Het Nijenhuis is een voorbeeld van zo'n gebouw (zie figuur 1.10). In een deel van dit kasteel is het museum De Fundatie gevestigd.

FIGUUR 1.10 Kasteel Het Nijenhuis in Heino

Ander erfgoed is immaterieel: verhalen, gebruiken, tradities, sommige feesten en de wijze waarop we ze vieren. Figuur 1.11 is een bekend

schilderij uit de Gouden Eeuw. Het schilderij zelf is cultureel erfgoed, maar wat erop te zien is ook. Het Sinterklaasfeest is een typisch Nederlands feest dat al vele eeuwen gevierd wordt.

FIGUUR 1.11 Jan Steen – Het Sint-Nicolaasfeest, 1663-1665

TUSSENVRAAG 1.6

Kun je een voorbeeld geven van cultureel erfgoed bij jou in de buurt?

In erfgoededucatie komen verschillende vakgebieden samen. Cultureel erfgoed gaat immers over geschiedenis, maar heeft soms ook aardrijkskundige kanten. Kunstwerken hebben naast een kunstzinnige waarde natuurlijk ook een cultuurhistorische waarde en zijn dan ook erfgoed. Van cultureel erfgoed kun je veel leren over het verleden. Het kan onderwijs inspireren en vakken integreren.

1.6.3 Media-educatie

Het derde onderdeel van cultuureducatie is media-educatie. Dat is het kundig en kritisch leren omgaan met (massa)media. Het betreft zowel de klassieke massamedia (kranten, radio, tv) als nieuwe media (internet). De Raad voor Cultuur introduceerde in 2006 de term mediawijsheid en omschrijft dit als

'het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld.' (Cultuurnetwerk Nederland)

In media-educatie wordt media een beperkte betekenis gegeven. De media van cultuur, de dragers van cultuur, bevatten de media van

Media-educatie

media-educatie, maar nog veel meer. Hoe media-educatie er uit moet zien, is nog niet volledig uitgewerkt. Vaak worden de media ingezet als communicatiemiddel. De nieuwe media geven veel nieuwe mogelijkheden en ontwikkelen zich snel. Een kritische en bewuste houding om hier mee om te gaan is noodzakelijk. Hoe je met nieuwe ontwikkelingen omgaat, is een onderdeel van het cultureel bewustzijn.

TUSSENVRAAG 1.7

Kun je een voorbeeld geven van gebruik van moderne media als kunstproduct?

Er zijn speciale televisieprogramma's, films, computergames, stripboeken en tijdschriften voor kinderen. Hoe worden die programma's gemaakt, waar gaat het over en hoe ga je zelf met kinderen aan de slag om met hen korte films, animatiefilms of videoclipps te maken, foto's te bewerken en stripverhalen te tekenen? Daarvoor kun je terecht op de websites van SchoolTV, Kunst@hetWeb, film!, mediawijzer enzovoort. Inspiratie kun je opdoen bij kunstenaars die in deze media werken, zoals Bill Viola (zie figuur 1.12), Michael Dudok de Wit en Kees de Groot. Informatie kun je krijgen bij het Filmmuseum, Museum voor beeld en geluid, Nederlands stripmuseum, Nederlands Fotomuseum, Foam en collecties van video's in museum de Pont.

FIGUUR 1.12 Een beeld uit een van de videokunstwerken van Bill Viola

In het onderwijs is al veel digitaal lesmateriaal beschikbaar. Het accent in media-educatie ligt echter niet zozeer in het instrumentele gebruik van deze media maar meer bij het bewustmaken van de invloed die deze media hebben in de beeldvorming van kinderen van de werkelijkheid. In films kun je de werkelijkheid enorm manipuleren, in foto's wordt gefotoshopt, in videogames ontwerp je je eigen personages en de waarneming van filmbeelden wordt beïnvloed door de muziek die erbij gemonteerd wordt. Een van de onderwerpen bij media-educatie is de invloed die de media hebben op ons koopgedrag en de vorming van ons ideaalbeeld van de werkelijkheid. Dit zijn onderwerpen die in cultuuronderwijs dieper onderzocht worden.

TUSSENVRAAG 1.8

Analyseer een reclamespot van de televisie. Let op de beelden, de muziek, de timing, de cultuur, de boodschap, de taal, de verleiding en de humor. Welke reclamespot onthoud je snel? Hoe komt dat denk je?

1.7 Doelen van cultuuronderwijs

Cultuuronderwijs levert een bijdrage aan het ontwikkelen van het cultureel bewustzijn van kinderen. Dit is een ontwikkeling die nodig is om jezelf en je omgeving te begrijpen zodat je goed kunt functioneren en een passende plek in de samenleving in kunt nemen. In deze paragraaf onderzoeken we een aantal doelen en uitgangspunten van onderwijs die passen bij cultuuronderwijs. Deze doelen zijn ontleend aan de Kerndoelen Primair onderwijs van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2006). In de preambule van de kerndoelen staan de volgende uitspraken:

'Basisonderwijs bevordert brede vorming van kinderen. Het onderwijs richt zich op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling, op de ontwikkeling van de creativiteit en het verwerven van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden.'
'Inhouden en doelen dienen zo veel mogelijk op elkaar te worden afgestemd, verbinding te hebben met het dagelijks leven en in samenhang te worden aangeboden. In concreet onderwijs zijn doorgaans doelen uit verschillende hoofdstukken tegelijk van belang.'

Deze uitgangspunten voor het onderwijs sluiten prima aan bij cultuuronderwijs. Daarnaast staat in de karakteristiek van Oriëntatie op jezelf en de wereld het volgende:

'In dit leergebied oriënteren leerlingen zich op zichzelf, op hoe mensen met elkaar omgaan, hoe ze problemen oplossen en hoe ze zin en betekenis geven aan hun bestaan. [...] Leerlingen oriënteren zich ook op de wereld, dichtbij, veraf, toen en nu en maken daarbij gebruik van cultureel erfgoed.'

In een notendop staat hier omschreven wat cultuuronderwijs eigenlijk is. Ten slotte volgt een deel van de karakteristiek van kunstzinnige oriëntatie:

'Door middel van een kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld. Het gaat bij dit domein om kennismaking met dié aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Het gaat bij kunstzinnige oriëntatie ook om het verwerven van enige kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit. Dit vindt zowel op school plaats, als via regelmatige interactie met de (buiten-)wereld. Kinderen leren zich aan de hand van kunstzinnige oriëntatie open te stellen: ze kijken naar schilderijen en beelden, ze luisteren naar muziek, ze genieten van taal en beweging. Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving. Ze leren daarnaast zichzelf te uiten met aan het kunstzinnige domein ontleende middelen. Waar mogelijk worden daarbij onderwerpen gebruikt die samenhangen met die uit andere leergebieden. Het onderwijs wordt daardoor meer samenhangend en mede daardoor betekenisvoller voor leerlingen. Maar voorop staat natuurlijk de authentieke bijdrage van kunstzinnige oriëntatie aan de ontwikkeling van kinderen.'

In cultuuronderwijs staat de culturele ontwikkeling van kinderen centraal. Cultuuronderwijs levert een unieke bijdrage aan de culturele ontwikkeling van kinderen door de ontwikkeling van:

- talenten
- culturele competenties
- cultureel bewustzijn
- cultureel burgerschap

Talenten: een brede culturele basis is voorwaarde voor de ontplooiing van talent.

Culturele competenties: competenties die cultuuronderwijs kunnen helpen versterken zijn: vermogen tot samenwerken, zelfstandig werken, onderzoekend vermogen, creërend vermogen, reflectief vermogen, receptief vermogen, vermogen zich te presenteren (Elsinga, 2008).

Cultureel bewustzijn: in de visie van het project Cultuur in de Spiegel gaat het bij cultuuronderwijs erom hoe wij de wereld en elkaar waarnemen, over wat we doen, hoe we de wereld betekenis geven en waarde aan dingen hechten, hoe wij onszelf beschouwen.

Cultureel burgerschap: de maatschappij vraagt om jonge burgers die geleerd hebben – op eigen wijze – nu en later actief deel te nemen aan het culturele leven (kennisbasis cultuuronderwijs 2011).

TUSSENVRAAG 1.9

Hoe ervaren kinderen cultuureducatieve activiteiten als muziek luisteren of zelf schilderijen maken? Leuk of leerzaam of ...?

1.8 Interne Cultuurcoördinator

Interne Cultuurcoördinator

Sinds de invoering van cultuureducatie is er op veel basisscholen een Interne Cultuurcoördinator of kortweg een ICC'er. Veel basisschoolleerkrachten hebben de cursus daarvoor gedaan en een aantal pabostudenten zal de cursus al tijdens hun opleiding kunnen doen. Een Interne Cultuurcoördinator zorgt ervoor dat kunstzinnige en culturele activiteiten een vaste plek krijgen binnen het primair onderwijs. De cultuurcoördinator formuleert het cultuurbeleid en is contactpersoon en aanjager voor het organiseren van culturele activiteiten binnen de school. Ook onderhoudt de cultuurcoördinator contacten met culturele instellingen. Voor leerkrachten en educatief medewerkers van culturele instellingen die cultuurcoördinator willen worden, is de cursus Interne Cultuurcoördinator (ICC) ontwikkeld. Op de website van cultuurnetwerk wordt veel zinvol materiaal beschikbaar gesteld over deze cursus. En er is een speciale website voor ICC'ers: cultuurcoordinator.nl.

TUSSENVRAAG 1.10

Kun je op jouw pabo de ICC-cursus volgen tijdens of na je opleiding?

1.9 Competenties

Net als bij andere vakken kun je competenties bij cultuuronderwijs benoemen. De zeven SBL-competenties vormen de basis:

- 1 interpersoonlijk competent
- 2 pedagogisch competent

- 3 vakinhoudelijk en didactisch competent
- 4 organisatorisch competent
- 5 competent in het samenwerken met collega's
- 6 competent in het samenwerken met de omgeving
- 7 competent in reflectie en ontwikkeling

Specifiek voor cultuuronderwijs kun je ze de volgende inhoud geven.

Ad 1 Interpersoonlijk competent

Je ontwikkelt je eigen culturele basisvaardigheden en krijgt zicht op je persoonlijke rol in het aanbieden van cultuuronderwijs aan kinderen. Je brengt je persoonlijke beginsituatie voor cultuuronderwijs in beeld en houdt zelf je ontwikkeling bij in een cultuurdossier.

Ad 2 Pedagogisch competent

Je kunt verantwoorden vanuit welke visie, normen en waarden en onderwijskundige opvattingen je vorm geeft aan cultuuronderwijs op de basisschool. Je spreekt bij kinderen verschillende intelligenties aan en stimuleert dat kinderen diverse persoonlijke ervaringen met cultuur opdoen.

Ad 3 Vakinhoudelijk en didactisch competent

Je verwerft inhoudelijk vakmanschap voor cultuuronderwijs. Je kent de cultuurgeschiedenis en kunt cultuurdragers uit het verleden verbinden met cultuurdragers in het heden. Je kunt de vier culturele basisvaardigheden (waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren) inzetten om het culturele bewustzijn van jezelf en van kinderen te ontwikkelen. Je beheerst de media (je lichaam: bewegen, muziek, voorwerpen: vormgeven, taal: verhalen / poëzie en grafische symbolen: tekeningen, schilderijen, muziekstukken) die een cultuur zichtbaar, hoorbaar en waarneembaar maken voldoende om jezelf erin te kunnen uiten en om erin te kunnen reflecteren op cultuur.

Ad 4 Organisatorisch competent

Je maakt gebruik van diverse bronnen voor cultuuronderwijs. Onder andere cultuuraanbod vanuit de culturele omgeving. Je organiseert leeractiviteiten voor kinderen in cultuuronderwijs en stemt groepsvormen daarop af. Je coördineert verschillende culturele activiteiten en zorgt voor een samenhangend geheel van de cultuuractiviteiten. Je stemt de cultuuractiviteiten af op de ontwikkelingslijn van de kinderen.

Ad 5 Competent in het samenwerken met collega's

Je kunt je visie op cultuuronderwijs verankeren in de schoolvisie. In cultuurprojecten werk je samen met collega's. Je kunt collega's enthousiasmeren voor cultuuractiviteiten met kinderen.

Ad 6 Competent in het samenwerken met de omgeving

Je kent je culturele omgeving en gebruikt die als rijke leeromgeving voor cultuuronderwijs.

Ad 7 Competent in reflectie en ontwikkeling

Je kunt reflecteren op receptieve en productieve activiteiten in cultuuronderwijs. Je bent op de hoogte van onderzoeken op het gebied van cultuuronderwijs. Je kunt zelf innovatieve projecten opzetten voor cultuuronderwijs op de basisschool en kunt onderzoek doen naar aanleiding van vragen van basisscholen op het gebied van cultuuronderwijs.

Samenvatting

De samenvatting van dit hoofdstuk staat op www.pabowijzer.nl.

Opdrachten

-
- 1.1** Wat roept het woord cultuur bij je op? Geef je eigen definitie van het woord cultuur in maximaal twintig woorden.
 - 1.2** Zoek een actueel cultuursupplement van een krant op. Waar gaat het over? Hoe wordt over cultuur geschreven?
 - 1.3** Breng je persoonlijke culturele geheugen in beeld. Begin met het verzamelen van kinderliedjes die je kent, tekeningen die je maakte, hobby's die je had als kind, feesten die je hebt gevierd en hoe je dat vierde. Verzamel ze in een map en noteer speciale herinneringen die je aan je kindertijd hebt.
 - 1.4** Waar denk jij aan als je de Nederlandse cultuur wilt beschrijven? Noem drie typerende kenmerken.
 - 1.5** Kijk in de spiegel. Beschrijf: Wie zie je nu? Wat zie je nu? Teken wat je ziet. Ontdek dat je door het tekenen van een zelfportret leert om goed naar jezelf te kijken.
 - 1.6** Je kunt een heel project opzetten rond het thema zelfportret. In alle culturen en cultuurvormen heeft de mens zichzelf bekeken en weergegeven. Figuur 1.13 laat het schilderij *Der Wanderer über dem Nebelmeer* van Caspar David Friedrich zien. Dit schilderij is een zelfportret, maar anders dan de meeste andere. Verzamel vijf zelfportretten van verschillende kunstenaars.
-

FIGUUR 1.13 Caspar David Friedrich – Der Wanderer über dem Nebelmeer

- 1.7** Zoek twee visiedocumenten over cultuureducatie of cultuuronderwijs van een basisschool op. Vergelijk beide documenten. Wat zijn de opmerkelijke verschillen en overeenkomsten. Voor welke visie zou je zelf kiezen?